

The Richness of Introducing the Life and Character of Imam Reza (A.S.) in Children's and Adolescents' Literature from the Perspective of Literature and Child Specialists in Qom, Using a Grounded Theory Method

Ahmad Abbasi DarehBidi¹ Tayyebeh Zarei²

1. MA in Shia Studies, Sociology, Isfahan University, Isfahan, Iran: a.abbasi.d2020@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Education, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran, (corresponding author): Tayyebeh.zareie@iau.ac.ir

Article Info

Abstract

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
June 13, 2023

In Revised Form:
September 13, 2023

Accepted:
September 25, 2023

Published Online:
December 21, 2024

Introducing the life and face of Imam Reza (a.s.) and getting to know his personality is one of the main goals of the authors and composers of Razavi literature for children and teenagers, which the activists of this field have seen as a mission and are trying to achieve this in different ways. find Paying attention to the knowledge that the introduction of Imam Reza's face is more desirable and appropriate can have a great impact on planning, decisions and improving the quality of Razavi's works for children and teenagers. For this reason, the aim of the current research is to analyze the characteristics of the desirable and appropriate introduction of Imam Reza's life and appearance in children's and adolescent fiction literature and to enrich it from the perspective of experts in this field based on a qualitative approach and contextual theory. The required data were collected through theoretical and targeted sampling through in-depth semi-structured interviews with teachers and experts in the field of literature and children in the city of Qom and through three processes; Open, central and selective coding, conceptualization and analysis. The findings of the research included 162 primary concepts, 55 sub-themes and 18 main themes, and the core category was "the richness of introducing the image of Imam Reza (a.s.) in children's and adolescent literature". Also, the paradigm model represents conditions and causes, factors and necessary necessities. In order to enrich the introduction and familiarization of Imam Reza (a.s.) in fiction literature for children and teenagers, it is necessary for all the influential components to provide the consequences of this by adopting the necessary measures and strategies.

Keywords

The richness of Imam Reza's life and appearance, children's and adolescent literature, literature and children's specialists, Data Theory Foundation, Qom.

Cite this The Author (s): Abbasi DarehBidi, A; Zarei, T. (2024). The richness of introducing Imam Reza's (P.B.U.H) Life and appearance in Children's and Adolescent literature from the perspective of literature and Children's experts in Qom using the Foundation's data method : Quarterly Scientific Journal of Farhang Razavi. Year 12, Issue 4, Winter 2024, Serial Number 48 – (33- 59)- [DOI:10.22034/farzv.2023.402074.1883](https://doi.org/10.22034/farzv.2023.402074.1883)

Introduction

Throughout history, literature has always been one of the most valuable and important educational models for humans, and children's and teenagers' literature, as a branch of it, increases their taste and awareness that choosing a topic and modeling great personalities. It is considered effective in the religious education of children and teenagers. Since literature and religion have always interacted and religious characters can be considered as powerful models in children's and teenagers' literature and be educated in the right way, the use of great religious figures in children's and teenagers' literature can be the title is an effective approach in education. But the observations show that dealing with the life style and life of the innocents (PBUH) in the literature of children and teenagers has been neglected to some extent and at most in the books related to children and teenagers it has been poorly addressed and it is necessary to pay attention to it. be placed Success in introducing great and influential characters in children's and adolescent literature, especially Razavi's biography, which is full of moral and educational points for this group, requires identification and efforts in a better and more appropriate way based on scientific models, the life and biography of Imam Reza (A) is proposed as an efficient model for Shia children and teenagers, which needs to be considered in the relevant literature. For this reason, the main goal of the current research is to design a model of richness to introduce Imam Reza's life and character in children's and adolescent literature, according to the available sources and based on the opinions of teachers and experts in the field of literature and children, and on this basis, it is necessary for the authors Children's and adolescent literature that has chosen the life stories of Imam Reza (a.s.) and his life and character as its goal, and to succeed in this matter, while putting in a lot of effort, has enough skill and the conditions, contexts, causes and Be aware of the effective factors in this regard.

Methodology

The research method is qualitative and it is developmental in terms of orientation and exploratory in terms of purpose. The strategy used in that theory is foundational data, which is used to prepare the final model from the structure and style of Strauss and Corbin's paradigmatic model. The study population was all teachers and specialists in the specialized field of children's and adolescent literature in Qom city, 14 of whom were studied and interviewed according to theoretical saturation. In this way, first, according to the research literature, the interview questions were formulated in order to enrich the introduction of Imam Reza's image for children. In the interview, the people participating in the re-

search are asked; “What are the most important conditions for enriching the introduction of Imam Reza’s (a.s.) life and appearance to children according to the stories?” What are the required fields for this phenomenon? What things are in conflict and why?” In the following, the questions and conversation were directed towards receiving the opinions of the interviewee about other conditions and strategies for doing this.

Findings and conclusions

The analysis of the information obtained from the in-depth and semi-structured interviews with the target sample led to the formation of 162 primary concepts, and by selecting, combining and adjusting the same concepts, 55 main concepts remained. These concepts are in the form of 18 main themes (Imam Reza (a.s.) and children, the kindness of Imam Reza (a.s.), specialization, central creativity, planning and management, limitations, socio-cultural atmosphere and culture building, the attitude of officials, inadequacy in Budget allocation, lack of research and evaluation of author and publisher’s performance, scientific growth of authors, giving religious identity to children, children’s desires and incentives, increasing intimacy and friendship with Imam Reza (a.s.), following the example of Razavi’s life, adaptation and formation. religious and spiritual personality, stabilization of religious identity, increase and application of life skills) were organized. Finally, the central idea of the research was formed, which is “the richness of introducing Imam Reza’s (a.s.) life and appearance in fiction literature for children and teenagers”. The core of the research shows that the richness of fiction literature for children and teenagers about Imam Reza (a.s.) does not only mean increasing the quantity of works produced and using them more, but it means that it is possible to introduce the life and appearance of the Imam with the idea of enrichment. Reza (a.s.) provided the background for children’s and adolescent’s fictional literature to grow and excel in their children’s personality, adaptability and religious and spiritual identity, so that in addition to a deep knowledge of Razavi’s culture, life and image, children and adolescents in the future will have skills and style. Design and adjust your life based on it. As a result, it can be said that as the approach of learning and internalizing values and norms through stories has stated, the interest of children and teenagers in introducing the life and character of Imam Reza (AS) through enrichment is very important, because with This is a gradual foundation for increasing intimacy and friendship with Imam Reza (a.s.) and imitating his personality in life matters from childhood and continues with the adaptation and consolidation of religious and spiritual identity.

In order to enrich the introduction of Imam Reza (a.s.) in fiction literature for children and teenagers, among other existing methods, it is suggested that the country's scientific and religio-religious experts and experts, especially experts in religious and Razavi literature, hold Brainstorming sessions and designing efficient and approved models of the way to introduce Imam Reza (AS) by considering the conditions of today's world, facilities, characteristics of children and adolescents and multiple sources of identity, on promoting and enriching the introduction of Imam Reza (AS) through education and with Take action with the help of mass-virtual media.

غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا علیه السلام در ادبیات کودک و نوجوان از نگاه متخصصان ادبیات و کودک شهر قم با استفاده از روش داده‌بنیاد

احمد عباسی دره‌بیدی^۱ طیبه زارعی^۲

a.abbasi.d2020@gmail.com

Tayebeh.zareie@iau.ac.ir

۱. کارشناس ارشد شیعه‌شناسی گرایش جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران:

۲. استادیار گروه معارف، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول):

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت:	معرفی سیره و سیمای امام رضا <small>علیه السلام</small> و شناساندن شخصیت ایشان از اهداف نویسندگان و سراینندگان ادبیات رضوی کودک و نوجوان است که فعالان این عرصه به عنوان یک رسالت به آن نگرسته و سعی دارند با شیوه‌های مختلف به این مهم دست یابند. توجه به این نکته که معرفی سیمای امام رضا <small>علیه السلام</small> به چه شکل مطلوب و مناسب‌تر است، می‌تواند در برنامه‌ریزی، تصمیمات و ارتقای کیفیت آثار رضوی برای کودکان و نوجوانان تأثیر زیادی داشته باشد. به همین دلیل هدف این پژوهش واکاوی ویژگی‌های معرفی مطلوب و مناسب سیره و سیمای امام رضا <small>علیه السلام</small> در ادبیات داستانی کودک و نوجوان و غنا بخشیدن به آن از دید متخصصان این حوزه براساس رویکرد کیفی و نظریه زمینه‌ای است. داده‌های مورد نیاز از طریق نمونه‌گیری نظری و هدفمند توسط مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختاریافته با معلمان و متخصصان حوزه ادبیات و کودک در شهر قم گردآوری و طی سه فرایند: کدگذاری باز، محوری و گزینشی، مفهوم‌پردازی و تجزیه تحلیل شده است. یافته‌های پژوهش شامل ۱۶۲ مفهوم اولیه، ۵۵ مضمون فرعی و ۱۸ مضمون اصلی بود که مقوله هسته، «غنای معرفی سیمای امام رضا <small>علیه السلام</small> در ادبیات کودک و نوجوان» بر ساخت گردید. همچنین مدل الگوواره‌ای، شرایط و علل، عوامل و ضرورت‌های لازم را بازنمایی می‌کند. برای غنای معرفی و شناساندن سیره و سیمای امام رضا <small>علیه السلام</small> در ادبیات داستانی کودک و نوجوان لازم است تمام مؤلفه‌های اثرگذار با اتخاذ تدابیر و استراتژی‌های لازم، پیامدهای این امر را فراهم سازند.
تاریخ بازنگری:	
تاریخ پذیرش:	
تاریخ انتشار:	
کلیدواژه‌ها	سیره و سیمای امام رضا <small>علیه السلام</small> ، ادبیات کودک و نوجوان، متخصصان ادبیات و کودک، نظریه داده‌بنیاد، قم.

استناد: عباسی دره‌بیدی، احمد؛ زارعی، طیبه (۱۴۰۳). غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا علیه السلام در ادبیات کودک و نوجوان از نگاه متخصصان ادبیات و کودک شهر قم با استفاده از روش داده‌بنیاد: فصلنامه علمی پژوهشی فرهنگ رضوی، سال ۱۲، شماره ۴، زمستان، شماره پیاپی ۴۸ - (۳۳-۵۹).

[DOI:10.22034/farzv.2023.402074.1883](https://doi.org/10.22034/farzv.2023.402074.1883)

ناشر: بنیاد بین المللی فرهنگی هنری امام رضا (علیه السلام)

۱. مقدمه و بیان مسئله

ادبیات در طول تاریخ همیشه از بارزترین و مهم‌ترین الگوهای آموزشی پرورشی انسان‌ها به شمار آمده و از میان شاخه‌های متعدد آن، ادبیات کودکان و نوجوانان ضمن یافتن جایگاه مهمی در جهان، قسمت زیادی از تربیت و پرورش آنان را تحت تأثیر قرار داده است. به گونه‌ای که استفاده از کتاب‌ها و نشریات کودک و نوجوان از مهم‌ترین روش‌های انتقال نکات، مطالب آموزشی و پرورشی به فرزندان شده است (میری کرمانشاهی، ۱۳۸۳: ۴). ادبیات کودک و نوجوان حوزه گسترده‌ای با انواع موضوعات است و به عقیده صاحب‌نظران هر نوشته‌ای که کودک به خواندن و شنیدن آن عشق ورزد و باعث فزونی ذوق و ارتقای سطح آگاهی‌های او شود، ادبیات کودک خوانده می‌شود (علی‌پور، ۱۳۷۹: ۱۲۷).

کتاب‌های داستانی مهم‌ترین نوع کتاب کودک و مؤثرترین آنان در پرورش روح و فکر کودکان است که در قالب داستان، کودک را با حقایق دنیا و مفاهیم خوب و پسندیده و زشتی و پلیدی‌ها آشنا می‌سازد و در شمار مهم‌ترین ابزار تعلیم و تربیت به شمار می‌آید (محمدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۵). همچنین این کتاب‌ها بسیاری از مفاهیم را به آسانی و غیرمستقیم منتقل می‌کند. این انتقال غیرمستقیم مفاهیم، باعث جذب بهتر و سریع‌تر آن‌ها می‌شود و درک و فهم‌شان را عینی و ساده می‌سازد و منجر به ترسیم الگوهایی برای سرمشق‌گیری و تبعیت از گفتار و رفتار داستان دینی و شخصیت‌های آن (مخصوصاً شخصیت قهرمان داستان که معمولاً از پیامبران و ائمه معصومین علیهم‌السلام است) می‌گردد (بختیاری، ۱۳۹۰: ۱۴). به همین دلیل انتخاب موضوع و شخصیت برای هر داستانی امری مسلم است و شکل‌گیری و خلق داستان بدون شخصیت‌پردازی ناممکن به نظر می‌رسد (سیگر^۱، ۱۳۷۴: ۴۸). بدین ترتیب یکی از موضوعات مهم در ادبیات داستانی و مخصوصاً ادبیات داستانی کودک و نوجوان، انتخاب موضوع برای داستان است. واقعیات زندگی و موضوعات واقعی اموری هستند که کودکان ۸-۹ سال به بالا و نوجوانان بیشتر به آن‌ها روی می‌آورند و به آنان وفادارتر هستند (حجازی، ۱۳۷۴: ۱۳۵) و هنگامی که با عقاید، باورها و بینش دینی ترکیب شوند یا از آن‌ها اقتباس شده باشند، بسیار اثرگذار خواهند بود.

در کشور ایران مراجع متولی ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی و نویسندگی در قالب نهادهایی که بتوانند در کشور جریان‌سازی کنند و نقش اصلی در شکل‌دهی به ذائقه فرهنگی افراد از جنبه مطالعه و داستان‌خوانی را داشته باشند، به خوبی عمل نکرده‌اند؛ در نتیجه عملاً به جای داشتن جایگاه برتر در میان سایر نهادها، به سازمان‌هایی تبدیل شده‌اند که گاه سهمی اندک در تعریف

1. Seger

رفتارهای جامعه دارند و نتوانسته‌اند با توجه به اهمیت کتاب و داستان و منابع غنی دینی - سنتی جامعه، آنچه را که نیاز کامل جامعه و مورد قبول همگان با قابلیت استفاده در شرایط زمانی و مکانی مختلف است، ارائه دهند. بر اساس نتایج پژوهش رشتچی (۱۳۸۹) سهم ادبیات داستانی در برنامه مدارس بسیار کم‌رنگ است و همین امر توجه به ادبیات تخصصی ویژه کودکان و نوجوانان را با الهام از منابع غنی مطرح می‌سازد.

در سال‌های اخیر با ورود مدرنیته و گسترش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی مانند اینترنت، ماهواره و انواع فضاهای مجازی و برنامه‌های ارتباطی، فرهنگ مدرن در جامعه، بسیاری از ارزش‌ها و مفاهیم به دنبال یکسان‌سازی فرهنگی (خواججه نوری و زاهد، ۱۳۸۴: ۷) دستخوش تغییر و تحول شده و مدام سبک‌های سنتی، دینی و آیینی اعمال و رفتار دچار چالش و بازتعریف می‌شوند و افراد می‌کوشند تا «خود» را در قالب جدیدی معرفی یا حتی تغییر دهند که این امر ضرورت و اهمیت توجه و دقت بیشتر تربیت دینی و استفاده از روش قصه‌گویی و اثربخشی آن را می‌رساند (افشاری و باقری، ۱۳۹۱: ۱۱).

ادبیات و دین همیشه در تعامل با یکدیگر بوده و ادیبان سعی کرده با استفاده از ادبیات در راستای رواج اندیشه‌های دینی و اثرگذاری آن‌ها بر کودکان استفاده کنند و بر این باورند که اگر آموزه‌های دینی از کودکی و به‌شیوه صحیح به انسان‌ها شناسانده شود، شاید بتوان به داشتن جوامعی دور از خشونت، آسیب‌ها و جنگ، سازگاری و پایداری شخصیت نیکو در فرزندان را امیدوار بود (حکیمی و کاموس، ۱۳۸۲، ج ۱: ۳۷). بدین ترتیب آنچه در ادبیات داستانی که بر پایه مفاهیم دینی نگاشته می‌شود، مهم است و مشاهدات نشان می‌دهد پرداختن به سبک زندگی و سیره معصومین (عليه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان تا حدی مورد کم‌لطفی قرار گرفته و حداکثر در کتاب‌های مربوط به کودکان و نوجوانان در حد ضعیف به آن پرداخته شده و لازم است مورد توجه قرار گیرد. موفقیت در معرفی شخصیت‌های بزرگ و اثرگذار در ادبیات کودک و نوجوان به‌خصوص سیره رضوی که سرشار از نکات اخلاقی و تربیتی برای این گروه است، نیازمند شناسایی و تلاش به شیوه بهتر و مناسب‌تری براساس الگوهای علمی است. به همین دلیل، هدف اصلی این تحقیق طراحی مدل الگوواره ای غناي معرفي سيره و سيمای امام رضا (عليه السلام) در ادبيات کودک و نوجوان با توجه به منابع موجود و بر اساس نظرات معلمان و متخصصان حوزه ادبيات و کودک است. در این زمینه سوالات اساسی عبارتند از:

۱. شرایط علی مدل الگوواره ای غناي معرفي سيره و سيمای امام رضا (عليه السلام) در ادبيات کودک و نوجوان چیست؟

۲. شرایط زمینه‌ای مدل الگوواره‌ای غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان چیست؟

۳. شرایط مداخله‌گر مدل الگوواره‌ای غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان چیست؟

۴. راهبردهای مدل الگوواره‌ای غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان چیست؟

۵. پیامدهای مدل الگوواره‌ای غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان چیست؟

۱-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

اهمیت داستان و ادبیات داستانی کودکان برای همگان روشن است و نتایج تحقیقات علوم شناختی نشان می‌دهد که داستان و ارائه آن از مهم‌ترین روش‌های انتقال مفاهیم به‌ویژه برای کودکان است (اسکندری و کیانی، ۱۳۸۶: ۲۳). اریکسون از داستان به‌عنوان تلقین شفابخش یاد کرده و آن را عاملی در جهت کاهش اضطراب کودک و نوجوان دانسته که باعث همسان‌سازی کودک با شخصیت‌های داستانی و سازگاری او می‌گردد (اریکسون، ۱۳۸۲: ۴۸). به همین دلیل انتخاب شخصیت و موضوع برای داستان‌نویسی کودکان و نوجوانان اهمیت زیادی دارد که نویسندگان ادبیات داستانی کودک و نوجوان به آن توجه داشته و همیشه سعی کرده‌اند شخصیت‌های مهم دینی، معروف و معتبر را برای نوشتن داستان خود انتخاب کنند و از این طریق بر مخاطبان خود اثر گذارند. سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) برای کودکان و نوجوانان مسلمان (اعم از شیعه و اهل سنت) و به‌خصوص ایرانیان که میزبان امام رضا (علیه السلام) هستند، یکی از مهم‌ترین منابع برای داستان‌نویسی در این حوزه بوده که باعث تولید آثار فراوانی در این حوزه شده است. با توجه به اینکه معرفی شایسته قهرمان داستان در ادبیات داستانی کودک و نوجوان و ارائه مناسب آن شیوه‌ای مؤثر در جهت تقویت اصلاح رفتار، الگوبرداری، سازگاری و به‌کارگیری شیوه درست رفتار است (Bandura, 1992: 34)، لازم است نویسندگان ادبیات کودک و نوجوان که داستان‌های زندگی امام رضا (علیه السلام) و سیره و سیمای ایشان را به‌عنوان هدف خود انتخاب می‌کنند، در این زمینه تلاش و مهارت کافی را داشته باشند و از شرایط، زمینه‌ها، علل و عوامل مؤثر در این رابطه آگاه باشند. بنابراین اهمیت و ضرورت پژوهش بررسی شرایط، علل، زمینه‌ها و راهبردهای مؤثر برای دستیابی به این امر و ارائه الگوواره‌ای غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات

کودک و نوجوان در جهت اثرگذاری بیشتر آن بر کودکان و نوجوانان و موفقیت بیشتر نویسندگان این حوزه است.

۲-۱. پیشینه پژوهش

امروزه توجه به تربیت دینی و اخلاقی افراد جامعه از کودکی مورد توجه جوامع مختلف است. معرفى شخصیت‌های بزرگ دینی هم یکی از مهم‌ترین منابع در جهت معرفى الگوهای شایسته رفتاری به‌شمار می‌رود؛ به طوری که نویسندگان می‌توانند ارزش‌های بسیاری از طریق معرفى سیمای بزرگان دینی برای تربیت کودکان و نوجوانان جامعه به ارمغان آورند و باعث رشد و شکوفایی تربیت و شکل‌گیری شخصیت مناسب در آنان شوند. خانواده، مدرسه، اجتماع و رسانه‌های اطلاعاتی مانند تلویزیون و فضای مجازی از عوامل سازندگی و شکل‌گیری شخصیت کودک هستند و در میان انواع این رسانه‌ها و ابزارها، کتاب و داستان نقش مهمی دارد (امیری، ۱۳۷۳: ۲۵)؛ زیرا با داشتن قابلیت و خصوصیات خاص برای انتقال مفاهیم در ایجاد شناخت برای کودک اهمیت ویژه‌ای دارند (حسینی‌نثار، ۱۳۷۶: ۹). هنگامی که کودک با داستان و شخصیت‌های آن ارتباط برقرار کند و متن به صورت جذاب و مناسب طراحی و بیان شود، تلاش می‌کند خود را با شخصیت داستان هماهنگ سازد (خلجی، ۱۳۹۱: ۹۸)؛ بنابراین نویسندگان با معرفى شخصیت‌های بزرگ و پذیرفته شده دینی که ارزش و اعتبار بالایی در جامعه دارند، می‌توانند در روند تعلیم و تربیت اخلاقی اثری ماندگار داشته باشند.

برای انجام تحقیق درباره یک موضوع، آگاهی از تحقیقاتی که دیگران درباره موضوع انجام داده‌اند اهمیت دارد و می‌تواند راهنما و راهگشای پژوهشگر در انجام بهتر پژوهش خویش باشد و به او توانایی دقت و اطمینان بیشتر در جهت مطالعه موضوع دهد (منوریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۶۶). داستان زندگی و سیره امام رضا (علیه السلام) یا به عبارتی معرفى سیمای ایشان در داستان‌ها، دست‌مایه بسیاری از نویسندگان کودک و نوجوان برای نگارش شده است و کتاب‌ها و داستان‌های متعددی با این هدف نوشته و تحریر شده است که به‌عنوان نمونه می‌توان به پژوهش شکفته و نوعی (۱۴۰۰) با عنوان «ارزشیابی کتاب‌های کودک تولید شده در معاونت تبلیغات آستان قدس رضوی از نگاه کودک»، با هدف ارزشیابی در زمینه محتوا، ساخت و پرداخت و تصاویر از نگاه کودک اشاره کرد که نتایج آن نشان داد کتاب «من؛ سال سبز؛ بابا» بیشترین جذابیت را برای کودکان و کتاب «ابرک و دختر دانا» کمترین انتقادات را داشته و در پژوهش کمتر اشاره‌ای به چگونگی غناى این گونه آثار شده است. در پژوهش دیگر حکم‌آبادی و دربندی (۱۳۹۲) که با هدف شناسایی و بررسی و تحلیل داستان‌های رضوی بر اساس نظریه ریخت‌شناسی پراپ انجام شده است، نتایج

نشان داد بسیاری از کارکردهای نامبرده با تفاوت‌های جزئی با داستان رضوی قابل انطباق بوده که در این پژوهش نیز کمتر اشاره‌ای به چگونگی غنای ادبیات رضوی کودک و نوجوان شده است. با وجود این، با بررسی‌های گسترده پژوهشگر در میان کتاب‌ها، مقالات، کنفرانس‌ها، نشست‌ها و همایش‌های متعدد، به نظر می‌رسد تاکنون پژوهشی که به ارائه الگوی شیوه‌های غنای معرفی سیمای امام رضا (علیه السلام) بپردازد، انجام نشده است؛ در نتیجه این پژوهش در نظر دارد تا با استفاده از دیدگاه معلمان به‌عنوان متولیان اصلی تعلیم و تربیت رسمی در جامعه و همچنین متخصصان حوزه ادبیات و کودک به ارائه الگوواره‌ای غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان بپردازد و الگوی موضوع نامبرده را ارائه کند.

۱-۳. روش پژوهش

روش‌شناسی یعنی مستندسازی راه طی شده در پژوهش (پورعزت، ۱۳۹۳: ۳) و مربوط به منطق پژوهش است که چگونه دانش خود را ارزشیابی کنیم (ایمان، ۱۳۹۱: ۵۴). با توجه به موضوع، پژوهش به روش کیفی انجام شده است و از نظر جهت‌گیری توسعه‌ای و از نظر هدف اکتشافی است. استراتژی استفاده شده در آن نظریه داده‌بنیاد بوده که برای تهیه الگوی نهایی از ساختار و شیوه الگوی پارادایمی اشتراک و کوربین استفاده شده است. آنچه‌ان که اشتراک و کوربین معتقد هستند روش‌های کیفی برای کشف جزئیات از امور و پدیده‌های حساس مانند احساس، فرایندهای ذهنی، ارزش‌ها یا اموری که می‌خواهیم فهم جدیدی از آن‌ها به دست آوریم و آگاهی از آن‌ها با شیوه‌های متعارف پژوهشی دشوار است، به کار می‌رود (اشتراس و کوربین، ۱۴۰۱: ۳۳).

نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، شیوه‌ای نظام‌مند و کیفی برای تولید نظریه‌ای طی یک فرایند کنش یا برهم‌کنش درباره یک موضوع واقعی در سطح مفهوم کلی است (Creswell, 2005: 396). به همین دلیل نظریه در طول تحقیق رشد می‌کند و از رهگذر تعامل مستمر بین گردآوری و تحلیل داده‌ها حاصل می‌شود (Strauss, 1987: 168).

با توجه به اینکه هدف پژوهش ارائه الگوواره‌ای غنای معرفی سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات داستانی کودک و نوجوان است، برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از مصاحبه با معلمان و متخصصان حوزه تخصصی ادبیات و کودک که معیار ورود آن‌ها به پژوهش داشتن حداقل ۱۰ سال سابقه تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان، آشنایی با ادبیات داستانی، خواندن چند کتاب از داستان‌های امام رضا (علیه السلام) که برای کودکان نوشته شده است و رضایت برای شرکت در پژوهش

بود. برای دریافت اطلاعات از پرسش‌های بازپاسخ، گفت‌وگوها و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. بدین صورت که ابتدا با توجه به ادبیات تحقیق، سوالات مصاحبه در راستای غنائی معرفی سیمای امام رضا (علیه السلام) برای کودکان تدوین شد. در مصاحبه از افراد شرکت‌کننده در پژوهش پرسیده می‌شود: «مهم‌ترین شرایط برای غنائی معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) برای کودکان با توجه به داستان‌ها چیست؟ زمینه‌های مورد نیاز برای این پدیده چیست؟ چه مواردی تعارض دارد و چرا؟» در ادامه سوالات و گفت‌وگو به سمت دریافت نظرات فرد مصاحبه‌شونده درباره سایر شرایط و راهبردهای انجام این امر هدایت شد. بدین ترتیب برای دستیابی به فهمی اکتشاف گونه از موضوع پژوهش از رویکرد کیفی و راهبرد نظریه زمینه‌ای و مدل پارادایمی استفاده شد (افشانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶).

در مدل پارادایمی رویکرد اشتراک و کوربین هر طبقه با بررسی شرایط علی (عوامل زمینه‌ساز وقوع پدیده)، شرایط زمینه‌ای (شرایط کلی و مربوط به محیط کلان)، شرایط مداخله‌گر (شرایط مداخله‌کننده و تسهیل‌گر) و راهبردها و استراتژی‌های لازم که از پدیده مرکزی نشئت می‌گیرند، پیامدها و نتیجه پدیده مد نظر ارائه می‌شود (Strauss and Corbin, 1990). برای تحلیل داده‌ها از کدگذاری باز و تحلیل خط به خط گزاره‌ها و توسعه مفاهیم تارسیدن به سطح بالاتری از انتزاع و کدگذاری محوری و گزینشی استفاده می‌گردد. در این روش صحت و قابلیت اعتماد پژوهش با رعایت چهار معیار «اعتبارپذیری»، «انتقال‌پذیری»، «قابل اطمینان» و «تأییدپذیری» تضمین می‌شود (حریری، ۱۳۸۵: ۷۵-۶۴).

بدین ترتیب در این پژوهش داده‌ها در سه سطح کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. بدین صورت که در کدگذاری باز تمام کلمات یا جملات مورد توجه بودند که با حذف کدهای مشابه تعداد ۱۶۲ مفهوم جمع‌بندی شد. در مرحله کدگذاری محوری ۵۵ مقوله فرعی از میان مفاهیم استخراج و تمام مقولات فرعی در قالب ۱۸ مضمون اصلی جمع‌بندی و سازمان‌دهی شد. در مرحله پایانی بر اساس مقولات اصلی، مقوله هسته اصلی پژوهش یعنی «غنائی معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان» که جنبه انتزاعی تری دارد، بر ساخت گردید.

۱-۳-۱. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش کلیه معلمان و متخصصان حوزه کودک و ادبیات شهر قم در سال ۱۴۰۰ بودند. انتخاب نمونه و افراد مورد مصاحبه در تحقیق کیفی با هدف دستیابی به بیشترین اطلاعات در مورد پدیده مد نظر انجام می‌شود. به همین دلیل نمونه پژوهش یا مشارکت‌کنندگان انتخاب یا دعوت می‌گردند (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۳۹). به منظور غنائی نتایج پژوهش، سعی

شد با افرادی که معیارهای ورود به پژوهش را دارند، مصاحبه انجام شود، بدین ترتیب شرکت کنندگان پژوهش به صورت نظری و هدفمند انتخاب شدند (نصر و همکاران، ۱۳۹۸). لذا معلمان و متخصصان حوزه کودک و ادبیات (کسانی که حاضر به شرکت در پژوهش بودند)، برای مصاحبه انتخاب شده و از آن‌ها دعوت به مصاحبه و همکاری در پژوهش به عمل آمد.

در این پژوهش با انجام ۱۰ مصاحبه با نمونه هدف، اشباع نظری مدنظر حاصل گشت و مصاحبه‌ها تا ۱۴ نفر ادامه پیدا کرد. اشباع نظری بیانگر این مطلب است که اضافه شدن مصاحبه‌های دیگر، به افزودن کدهای مفهومی جدید منجر نمی‌گردد (Given, 2016). به نحوی که مصاحبه با افراد آن قدر ادامه یافت که دیگر پاسخ‌های جدیدی به دست نیامد و به نوعی پاسخ‌ها تکرار مفاهیم و مطالب قبلی بود (Aldiabat & Navenec, 2018). اشباع نظری معیاری برای تعیین نمونه‌ها براساس پاسخ به سوال‌های عمده تحقیق تا اشباع یافته‌ها و عدم تولید داده‌های جدیدی در فرایند گردآوری است (محمدپور، ۱۳۹۰: ۳۳۳).

شایان ذکر است در اجرای پژوهش ملاحظات اخلاقی چون: ۱. محفوظ بودن حق خروج از تحقیق برای هر یک از شرکت کنندگان، ۲. تنظیم زمان مصاحبه بنا به تحمل شرکت کنندگان، ۳. نبود هیچ گونه آسیب جسمی و روانی برای شرکت در مطالعه و ۴. تمامی داده‌ها، فایل‌های صوتی، دست نوشته‌ها و یادداشت‌های عرصه نام مشارکت کنندگان با اسامی مستعار مشخص خواهد شد (فرودی و حجازی، ۱۳۹۹: ۱۰۲) مد نظر قرار گرفت.

در جدول ۱ مشخصات افراد شرکت کننده در پژوهش آمده است.

جدول ۱: مشخصات شرکت کنندگان پژوهش

ردیف	نام مستعار	سن	جنس	تحصیلات	سابقه کاری	شغل
۱	سجاد	۳۲	مرد	لیسانس	۱۰	معلم
۲	رضا	۳۴	مرد	فوق لیسانس	۱۲	معلم
۳	نجمه	۴۱	زن	دکتری	۱۸	استاد دانشگاه
۴	کریم	۳۸	مرد	حوزوی	۱۳	مدرس حوزه و دانشگاه
۵	سارا	۳۹	زن	فوق لیسانس	۱۴	مشاور
۶	حجت	۳۳	مرد	لیسانس	۱۱	معلم

رئيس مهد كودك	۱۶	فوق ليسانس	زن	۴۰	حميده	۷
معلم	۱۰	فوق ليسانس	مرد	۳۵	عليرضا	۸
معلم	۱۱	ليسانس	مرد	۳۶	حسنعلي	۹
مشاور	۱۲	فوق ليسانس	مرد	۳۳	وحيد	۱۰
استاد دانشگاه	۱۹	دكتري	مرد	۴۳	امير	۱۱
مدرس حوزه و دانشگاه	۲۰	حوزوي	زن	۴۲	هاجر	۱۲
سرپرست مهد و پيش دبستان	۱۵	ليسانس	مرد	۳۷	محسن	۱۳
استاد دانشگاه	۱۰	دكتري	زن	۴۴	زكيه	۱۴

در جدول ۲ اطلاعات جمعيت شناختي پژوهش به صورت خلاصه آمده است؛

جدول ۲: اطلاعات جمعيت شناختي شركت كندگان پژوهش

درصد	تعداد	گروه ها	اطلاعات	ردیف
٪۳۶	۵	۳۰-۳۵	سن	۱
٪۳۶	۵	۳۶-۴۰		
٪۲۸	۴	۵۰-۴۱		
٪۶۴	۹	مرد	جنس	۲
٪۳۶	۵	زن		
٪۲۸	۴	ليسانس	تحصيلات	۳
٪۳۶	۵	فوق ليسانس		
٪۳۶	۵	دكتري و حوزوي		
٪۳۶	۵	معلم	شغل	۴
٪۲۲	۳	استاد		
٪۱۴	۲	مدرس حوزه و دانشگاه		
٪۱۴	۲	مشاور		
٪۱۴	۲	كارمند مهد كودك		

۷۱٪	۱۰	۱۰-۱۵	سابقه کاری	۵
۲۹٪	۴	۱۵ و بالاتر		

۲. یافته‌های پژوهش

رکن اساسی نظریه داده‌بنیاد کدگذاری داده‌ها و تفکیک اطلاعات به دست آمده از مصاحبه‌ها از یکدیگر است که توسط یک فرایند توصیف و بیان آن‌ها در عبارات کوتاه در جدول انجام می‌گردد و شامل سه نوع کدگذاری باز^۱، کدگذاری محوری^۲ و کدگذاری انتخابی^۳ است (Strauss and Corbin, 1990).

۱-۲. شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر

شرایط علی شرایطی هستند که زمینه ایجاد پدیده را فراهم کرده و عاملی مستقیم در شکل‌گیری آن هستند (اشتراس و کوربین، ۱۴۰۱: ۱۵۳). بر اساس نظر معلمان و متخصصان شرایط علی در غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات داستانی کودکان و نوجوانان در چهار محور اصلی «امام رضا (علیه السلام) و کودکان»، «مصدق‌های مهربانی امام رضا (علیه السلام)»، «تخصص‌گرایی» و «خلاقیت محوری» هستند. بدین ترتیب بیان ارتباط امام رضا (علیه السلام) و مهربانی ایشان نسبت به کودکان همراه با تهیه متون تخصصی برای کودکان و بهره‌مندی از متخصصان این حوزه همراه با خلاقیت می‌تواند زمینه غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) را سرعت و سهولت بیشتری ببخشد. برخی نظرات آن‌ها در ذیل مضمون‌های اصلی عبارت بود از:

- به نظر من باید در معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) برای کودکان باید بر نکاتی تأکید شود که بیشتر مرتبط با کودکان و نوجوانان باشد، مثلاً مانند برخورد امام با کودکان و نوجوانان (پاسخگوی ۵).

- در کتاب‌های داستانی کودکان و نوجوانان که درباره امام رضا (علیه السلام) تهیه می‌شود، باید ابتدا مهربانی و نحوه رفتار این امام بزرگوار با خانواده‌اش و اطرافیان خیلی با دقت و ریزبینی و با زبان کودکانه برای این گروه گفته شود تا سیره و سیمای رضوی بهتر شناسانده شود (پاسخگوی ۷).

- باید تخصص‌گرایی داشته باشم. یعنی کسی که برای نوشتن داستان‌های زندگی امام رضا (علیه السلام)

1. Open coding
2. Axial coding
3. Selective coding

براي كودكان قرار است كار كند، هم در تاريخ زندگاني امام (عليه السلام) تبصر و علم كافي داشته باشد و هم در زمينه ادبيات كودك و نوجوان (پاسخگوي ۳).

- امروز عصر فناوري است و براي اينكه بتونيم در معرفي شخصيت‌هاي بزرگ در داستان‌ها و متون نوشتاري موفق باشيم، لازمه اش اين است كه از فناوري‌هاي نوين بهره بگيريم و سعي كنيم نوآوري داشته باشيم (پاسخگوي ۱۳).

جدول ۳: شرايط علي غناي معرفي سيره و سيماي امام رضا (عليه السلام) در ادبيات كودك و نوجوان

	مضمون‌هاي اصلي	مفاهيم
شرايط علي	امام رضا (عليه السلام) و كودكان	نحوه رفتار امام رضا (عليه السلام) با كودكان
		آشنائي كودكان با امام رضا (عليه السلام)
		بيان داستان كودكي و نوجواني امام رضا (عليه السلام)
		توجه به كاركردهاي مهرباني امام رضا (عليه السلام)
	مهرباني امام رضا (عليه السلام)	بازگويي رفتار امام رضا (عليه السلام) با دشمنان - كاريزماي امام رضا (عليه السلام)
		بازگويي رفتار امام رضا (عليه السلام) با غلامان و زيردستان
		بازگويي مهرباني و رفتار امام رضا (عليه السلام) با خانواده و فرزندان
	تخصص گرايي	استفاده از نويسندگان متخصص تاريخ و ادبيات
		مديريت و بررسي داستان‌هاي نوشته شده
	خلاقيت محوري	داستان‌هاي کوتاه رايانه اي - استفاده از فناوري‌هاي جديد
		ساختن ارزش‌هاي نمادين از سيره و سيماي رضوي
		دور نشدن از سنت‌ها- داشتن سادگي متعادل

در مقوله شرايط زمينه‌اي كه كلي و مربوط به محيط كلان هستند، مضمون‌هاي اصلي «برنامه‌ريزي و مديریت»، «محدودیت‌ها»، «جو فرهنگي و اجتماعي و «فرهنگ سازي» استخراج

شد. بدون تردید انجام کارها از روی برنامه و داشتن هدف با توجه به شرایط موجود و جو حاکم بر زمان و مکان جامعه می‌تواند در غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) اثرگذار و راهگشا باشد. برخی نظرات مصاحبه‌شوندگان عبارت بود از:

- برای هرکاری و موفقیت در هر زمینه‌ای داشتن هدف و برنامه مهم است. برای رسیدن به این هدف که بتوانیم سیما و سیره امام رضا (علیه السلام) را به خوبی و با موفقیت به کودکان و نوجوانان معرفی و انتقال دهیم، لازم است برنامه داشته باشیم. مثلاً اول از همه نیازسنجی کنیم در میان کودکان و از علاقه‌های آن‌ها و اینکه چه نوع بیان و زبان و یا حتی نقاشی و تصویری را دوست دارند، آگاه شویم (پاسخگوی ۱۴).

- برای اینکه بتوانیم در کار ادبیات رضوی موفق شویم (همین موفقیت و رشد در معرفی امام رضا (علیه السلام) و الگوگیری از ایشان در میان کودکان) باید محدودیت‌ها و موانع را برداریم. چیزهایی مثل ناآگاهی خانواده‌ها در اهمیت قصه و داستان برای رشد کودک، کمبود منابع مالی و دادن بن برای چنین کتاب‌هایی... (پاسخگوی ۱۰).

- به نظر من چون کودک با تصاویر و نقاشی ارتباط بهتری برقرار می‌کند، باید کتاب‌های اینچنینی دارای تصاویر زیاد و جذاب و متناسب باشد و از نقاشان و هنرمندان چیره‌دست برای این کار استفاده کرد (پاسخگوی ۱۳).

- باید قصه‌های رضوی را «برند» کنیم. یعنی کتاب‌ها و داستان‌های ایشان را به بهترین شیوه طراحی و تبلیغ کنیم. کاری انجام دهیم که واقعا بچه‌هایمان خودشان دنبال شناخت سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) باشند و با ذوق و شوق از ایشان الگو بگیرند (پاسخگوی ۱۱).

جدول ۴: شرایط زمینه‌ای غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان

	مضمون‌های اصلی	مفاهیم
شرایط زمینه‌ای	برنامه‌ریزی و مدیریت	سنجش نیازهای کودکان در ابعاد زبانی و بیانی
		کنترل و مدیریت تولیدات داستانی دینی برای کودکان
		تأمین منابع مالی و علمی و عملیاتی
		توسعه هم‌اندیشی در این زمینه ادبیات داستانی کودکان

شرایط زمینه‌ای	محدودیت‌ها	نقص در حمایت از فعالان ادبیات داستانی کودکان
		کمبود منابع و امکانات - ناآگاهی خانواده‌ها
		کمبود علم و اطلاعات نویسندگان - خوانندگان
	جو فرهنگی - اجتماعی	اصلاح زیرساخت‌های فرهنگی
		تغییر و تعدیل اهداف و ارزش‌ها
		تهیه کتاب‌های فقط مصور
	فرهنگ‌سازی	القای لذت کتاب خوانی
		برندسازی داستان‌های رضوی

در ادامه تحلیل‌ها برای شرایط مداخله‌گر ۴ مضمون اصلی «نگرش مسئولان ارشد»، «نارسایی در تخصیص بودجه»، «کمبود تحقیقات لازم» و «ارزیابی عملکرد نویسنده و ناشر» شناسایی شد. شرایط مداخله‌گر شرایطی هستند که باعث تسهیل پدیده مد نظر می‌شوند و قادرند آن را کندتر یا تندتر کنند (محسنی تیریزی، ۱۳۹۵: ۱۴۸).

برخی از نظرات پاسخگویان درباره شرایط مداخله‌گر عبارت بود از:

- من عقیده دارم برای معرفی بهتر سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) لازم است مسئولان ارشد ورده بالا آگاهی و نگرش خودشان را به اهمیت و جایگاه داستان و قصه برای تعلیم و تربیت تغییر و اصلاح کنند. حتی با قرار دادن مشوق‌های مادی و معنوی، نویسندگان را به تهیه بهترین داستان‌ها از سیره رضوی تشویق کنند (پاسخگوی ۴).

- فضای مجازی که دارد با کتاب‌خوانی مقابله می‌کند، بهتر است که در خدمت کتاب‌خوانی و معرفی کتب داستانی قرار بگیرد. با فضای مجازی هم می‌شود کتاب‌ها را علاوه بر معرفی، مورد استقبال قرار داد و حتی کتاب‌های صوتی با صداهای جذاب و دلنشین یا حتی صوتی تصویری برای کودکان تدارک دید تا از این طریق هم معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) را بهتر کرد (پاسخگوی ۹).

- برای موفقیت داستان‌نویسی با چنین موضوعاتی بهتر است عملکرد نویسنده و ناشر را تحت نظر داشته باشیم. همین که ناشر و نویسنده بدانند توسط مقام بالاتر رصد می‌شوند، سعی

می‌کنند تا کار خودشان را بهتر انجام دهند و عیب و ایرادات را کمتر کنند و همین می‌تواند در غنابخشی معرفی امام رضا (علیه السلام) دخیل باشد (پاسخگوی ۸).

جدول شماره ۵: شرایط مداخله‌گر غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان

	مضمون‌های اصلی	مفاهیم
شرایط مداخله‌گر	نگرش مسئولان ارشد	اهمیت داستان دینی در تربیت اخلاقی و معنوی
		توجه و حمایت از نویسندگان موفق داستان‌های رضوی
		پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری مدیران و مسئولان
	نارسایی در تخصیص بودجه لازم	قدرت خرید پایین افراد - کمبود بن کتاب
		سرانه مصرف کتاب و ادبیات داستانی
		هژمونی رسانه‌ها مجازی بر کتاب
	کمبود تحقیقات لازم	بهینه‌سازی بودجه‌های تحقیقاتی در عین ناکافی بودن
		کمبود تحقیقات علمی و اقدام عملی و متناسب در این زمینه
	ارزیابی عملکرد نویسنده و ناشر	بررسی و ارزیابی عملکرد نویسندگان و ناشران
		ارتباط تخصص، رشته و زمینه کاری

۲-۲. راهبردها

راهبردها اقدامات مثبت و منفی هستند که حالت ایجابی و سلبی داشته و هدف آن‌ها اداره کردن، به هدف رساندن و حساسیت‌های نسبت به پدیده است (اشتراس و کوربین، ۱۴۰۱: ۱۵۵). در این پژوهش از دیدگاه متخصصان برای غنابخشیدن به معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات کودک و نوجوان چهار راهبرد اصلی در مضامین «رشد علمی و تخصصی نویسندگان»، «هویت‌بخشی دینی به فرزندان»، «تمایلات کودکان» و «مشوق‌ها» شناسایی شد. به باور بیشتر متخصصان آنچه برای دستیابی به غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) مهم و کارساز است، آشنایی با کودکان و نوجوانان و تخصص و مهارت در تهیه آثار برای آنان است. مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند:

- اگر بتوانيم نويسندگان کودک و نوجوان بتوانند متناسب با نيازهاي بچه‌ها و شرايط محيطي و زماني جامعه علم و اطلاعات خودشان را بالا ببرند، به خوبي مي‌توانند در کارشان موفق شوند و با برگزاري کارگاه‌ها و شرکت در جلسات علمي و به‌روز خودشان را ارتقا بدهند و بتوانند از علم و تخصص بيشتري که کسب مي‌کنند در راستاي معرفي بهتر امام رضا (عليه السلام) به بچه‌ها استفاده کنند (پاسخگوي ۲).

- اگر بتوانيم از طريق داستان شخصيت‌هاي بزرگ ديني و به‌خصوص امامان شيعه (عليه السلام) را به بچه‌ها معرفي کنيم و آن‌ها را علاقه‌مند کنيم، خودشان دنبال شناخت بهتر و منابع جذاب و علمي‌تر خواهند رفت و توقعاتشان از نويسنده‌ها بالاتر مي‌رود و نويسنده‌ها مجبورند تا کارشان رو بهتر کنند (پاسخگوي ۱۰).

- ايجاد مشوق راهکار و استراتژي مهمي است که مي‌تواند هم براي نويسنده و هم خوانندگان کتاب‌ها براي اينکه موفق‌تر عمل کنند، به کار برده شود. وقتي نويسنده بداند در معرفي سيره و سيمای امام رضا (عليه السلام) موفق شود، جايزه و تقدير مناسب مي‌شود، مسلما سعی مي‌کند تا اين کار را بهتر انجام دهد و سيره و سيمای امام رضا (عليه السلام) را با شيوه‌هاي بهتري به مخاطب خودش بشناساند (پاسخگوي ۱).

جدول شماره ۶: راهبردهای مؤثر در غناي معرفي سيره و سيمای امام رضا (عليه السلام) در ادبيات کودک و نوجوان

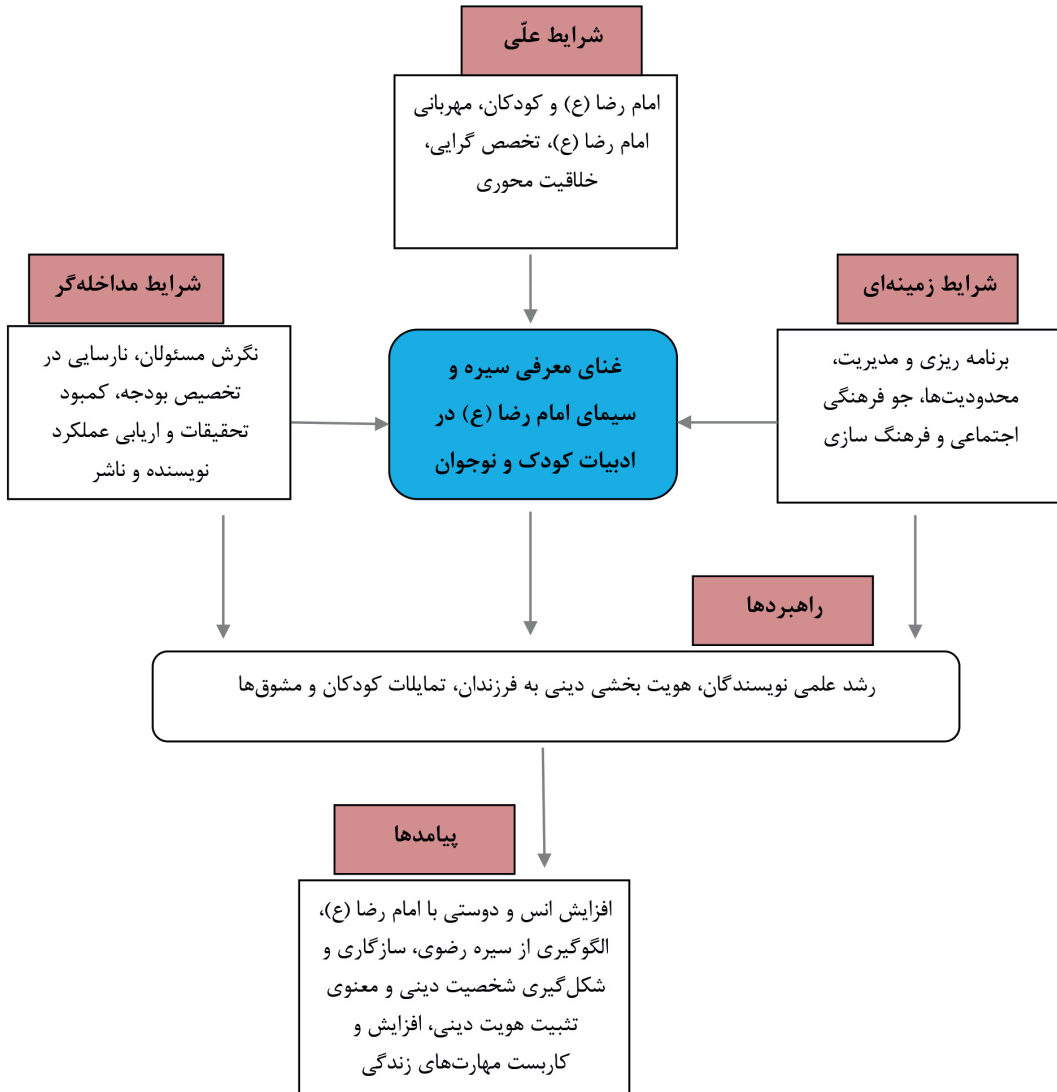
	مضمون‌های اصلی	مفاهيم
راهبردها	رشد علمي نويسندگان	برگزاري کارگاه‌هاي علمي و تخصصي براي نويسندگان
		تقويت ابعاد تاريخي و ادبي نويسندگان
		ايجاد و فعال کردن مراکز تخصصي نويسندگان کودک
	هويت بخشي ديني به فرزندان	ميل به شناخت شخصيت‌هاي مهم ديني و مذهبي
		اعتبار بخشي به هويت ديني در فرزندان
	تمايلات کودکان	ميل به دانش و اندیشه و آموختن
		علاقه مندي به تصاوير، عکس و نقاشي
		معرفي و برگزاري نمايشگاه‌هاي همسو
	مشوق‌ها	مشوق براي نويسندگان و تصويرگران کتب رضوي
		مشوق براي خوانندگان کتب رضوي
		شناخت و تقدير برترين‌هاي ادبيات کودک و نوجوان رضوي

۲-۳. پیامدها

پیامدها حاصل راهبردها هستند که دو مضمون «پیامدهای اولیه» و «پیامدهای ثانویه» شکل گرفتند. پیامدهای اولیه می‌تواند این باشد که پیامدهای اولیه شامل؛ افزایش انس و دوستی کودکان با امام رضا علیه السلام، الگوگیری از سیره و سیمای امام رضا علیه السلام و سازگاری و شکل‌گیری شخصیت دینی و معنوی در میان کودکان و نوجوانان است. این امور باعث تثبیت هویت دینی، افزایش مهارت‌های زندگی و کاربست این مهارت‌ها به عنوان پیامدهای ثانویه می‌شوند.

جدول شماره ۷- پیامدهای غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا علیه السلام در ادبیات کودک و نوجوان

	مضمون‌های اصلی	مفاهیم
پیامدها	پیامدهای اولیه	افزایش انس و دوستی با امام رضا <small>علیه السلام</small>
		الگوگیری از سیره و سیمای امام رضا <small>علیه السلام</small>
		سازگاری و شکل‌گیری شخصیت دینی، معنوی
	پیامدهای ثانویه	تثبیت هویت دینی
		افزایش مهارت‌های زندگی
		کاربست مهارت‌ها در زندگی

شکل ۱: مدل الگوواره‌ای غناي معرفي سيره و سيماي امام رضا (عليه السلام) در ادبيات كودك و نوجوان

۳. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع الگوبخش به زندگی مسلمانان و به‌خصوص شیعیان است که توسط رسانه‌های مختلف و از جمله کتاب‌ها و داستان‌ها برای گروه‌های مختلف و به‌ویژه کودکان و نوجوانان معرفی می‌شود و استفاده از شیوه‌های نوین و کاربست ایده‌های مختلف می‌تواند غنای معرفی آن را توسط نویسندگان و شکل‌گیری الگوی مناسب این امر را به همراه داشته باشد. از این رو هدف اصلی این پژوهش طراحی الگوواره‌های غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات داستانی کودک و نوجوان از دیدگاه معلمان به‌عنوان متولیان اصلی امر تعلیم و تربیت و متخصصان حوزه ادبیات و کودک در شهر قم بود. تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختار یافته با نمونه مد نظر به شکل‌گیری ۱۶۲ مفهوم اولیه منجر شد که با گزینش، ترکیب و تعدیل مفاهیم یکسان ۵۵ مفهوم اصلی باقی ماند. این مفاهیم در قالب ۱۸ مضمون اصلی (امام رضا (علیه السلام) و کودکان، مهربانی امام رضا (علیه السلام)، تخصص‌گرایی، خلاقیت‌محوری، برنامه‌ریزی و مدیریت، محدودیت‌ها، جو فرهنگی اجتماعی و فرهنگ‌سازی، نگرش مسئولان، نارسایی در تخصیص بودجه، کمبود تحقیقات و ارزیابی عملکرد نویسنده و ناشر، رشد علمی نویسندگان، هویت‌بخشی دینی به فرزندان، تمایلات کودکان و مشوق‌ها، افزایش انس و دوستی با امام رضا (علیه السلام)، الگوگیری از سیره رضوی، سازگاری و شکل‌گیری شخصیت دینی و معنوی، تثبیت هویت دینی، افزایش و کاربست مهارت‌های زندگی) سازمان‌دهی شدند. سرانجام ایده مرکزی پژوهش یعنی «غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات داستانی کودک و نوجوان» شکل گرفت که نسبت به مقولات محوری و گزینشی از سطح انتزاع و جامعیت بالاتری برخوردار است. هسته پژوهش بیانگر این مطلب است که غنای ادبیات داستانی کودک و نوجوان درباره امام رضا (علیه السلام) صرفاً به معنای افزایش کمیت آثار تولید شده و استفاده بیشتر از آنان نیست، بلکه بدین معناست که بتوان با ایده غنابخشی به معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) در ادبیات داستانی کودک و نوجوان، زمینه رشد و تعالی شخصیت، سازگاری و هویت دینی و معنوی فرزندان را فراهم کرد تا علاوه بر شناخت عمیق از فرهنگ، سیره و سیمای رضوی، کودکان و نوجوانان در آینده مهارت‌ها و سبک زندگی خود را براساس آن طراحی و تعدیل بخشند. بیشتر مصاحبه‌شوندگان بر این عقیده بودند که ضرورت دارد سیره و سیمای امام رضا (علیه السلام) از کودکی به‌خوبی معرفی و شناسانده شود و این سرمایه عظیم و گران‌بها در میان فرزندان ایران نهادینه گردد و در تمام مراحل زندگی مورد استناد و استفاده باشد.

در تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان گفت همان‌طور که رویکرد یادگیری و درونی کردن ارزش‌ها و هنجارها از طریق داستان تصریح کرده است، علاقه‌مندی کودکان و نوجوانان از طریق غنابخشی

به معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه‌السلام) بسیار مهم است؛ زیرا با این امر بسترسازی تدریجی برای افزایش انس و دوستی با امام رضا (علیه‌السلام) و الگوگیری از شخصیت ایشان در امور زندگی از دوران کودکی شکل گرفته و با سازگاری و تثبیت هویت دینی و معنوی استمرار پیدا می‌کند. اگر چه ممکن است در سال‌های اولیه کاربست مهارت‌های آموخته شده در زندگی کودک و نوجوان کمتر اتفاق افتد، ولی این امر باعث علاقه‌مندی بیشتر آنان و تعالی سبک و شیوه زندگی‌شان در جوانی و بزرگسالی است. به باور برخی از مشارکت‌کنندگان پژوهش خواندن داستان‌های مهربانی امام رضا (علیه‌السلام) با کودکان و یا هدیه دادن کتاب‌های مصور درباره سبک زندگی رضوی به کودکان عامل مهمی در هویت‌یابی دینی آنان در آینده است.

براساس رویکرد شناختی عاطفی، غناسازی معرفی امام رضا (علیه‌السلام) در داستان‌های ادبیات کودک و نوجوان باید در سطوح مختلف دانشی، نگرشی، عاطفی و شخصیتی متمرکز باشد (Otuva et al., 2013)؛ بنابراین دوره کودکی و نوجوانی و ارائه اطلاعات صحیح و جذاب از شخصیت‌های بزرگ و از جمله امام رضا (علیه‌السلام) بهترین زمان و داستان بهترین شیوه در شکل دادن منش رضوی در زمینه هویت دینی و معنوی است.

بدین ترتیب اهمیت ادبیات داستانی دینی و از جمله ادبیات داستانی رضوی، در شکل‌گیری شخصیت و هویت دینی و معنوی کودکان و نوجوانان نباید نادیده گرفته شود؛ این امر مستلزم بازنگری در شیوه‌های معرفی و داستان‌نویسی درباره سیره و سیمای رضوی برای کودکان و نوجوانان و غنابخشی به این معرفی در جهت دستیابی به مهارت‌ها و الگوهای رفتاری پسندیده است. چنان‌که بسیاری از مصاحبه‌شوندگان نیز به این نکته اشاره داشتند و مطرح کردند که داستان‌ها و کتب تهیه شده درباره سبک زندگی و سیره امام رضا (علیه‌السلام) نیازمند یک بازنگری و تغییر در ساختار، شکل و محتوای ظاهری و باطنی است.

لذا در راستای غنابخشی به معرفی سیره و سیمای امام رضا (علیه‌السلام) در ادبیات داستانی کودک و نوجوان در میان سایر شیوه‌های موجود، پیشنهاد می‌شد که متخصصان و سرآمدان علمی و دینی مذهبی کشور و به‌خصوص متخصصان ادبیات دینی و رضوی با برگزاری جلسات هم‌اندیشی و طراحی الگوهای کارآمد و تأیید شده از شیوه معرفی امام رضا (علیه‌السلام) با در نظر گرفتن شرایط جهان امروز، امکانات، خصوصیات کودکان و نوجوانان و منابع متعدد هویتی، بر ترویج و غنا‌ی معرفی امام رضا (علیه‌السلام) از طریق آموزش و با کمک رسانه‌های جمعی - مجازی، تبلیغات مؤثر و مثبت، زمینه را برای غنا‌ی بیشتر این امر فراهم سازند و مسیر دستیابی به معرفت و اتخاذ سبک زندگی رضوی از کودکی و نوجوانی را هموار کنند.

منابع و مأخذ

- اریکسون، میلتن. (۱۳۸۲). *قصه درمانی*. ترجمه مهدی قراچه‌داغی. تهران: دایره اسکندری، حسین؛ کیانی، ژاله. (۱۳۸۶). «تأثیر داستان بر افزایش مهارت فلسفه‌ورزی و پرسشگری دانش‌آموزان». *مطالعات برنامه‌درسی*. سال دوم. شماره ۷. صص: ۲۰-۲۶.
- اشتراس، آنسلم؛ کوربین، جولیت. (۱۴۰۱). *مبانی پژوهش کیفی فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای*. ترجمه ابراهیم افشار. چاپ دهم. تهران: نشر نی.
- افشاری، لیلی؛ باقری، علیرضا. (۱۳۹۱). «بازخوانی روایی در اخلاق: روشی در آموزش مفاهیم اخلاق پزشکی». *اخلاق و تاریخ پزشکی*. سال ۵. شماره ۵. صص: ۱۰-۱۸.
- افشانی، سیدعلیرضا؛ روحانی، علی؛ نعیمی، نگین. (۱۳۹۸). «پروفایل‌های داغ دیده مطالعه‌ای کیفی از بازنمایی فقدان در میان زنان داغ‌دیده یزدی». *توسعه مطالعات اجتماعی- فرهنگی*. دوره ۸. شماره ۲. صص: ۳۴-۹.
- امیری، فاطمه. (۱۳۷۳). «چگونگی رشد و تطور ادبیات کودکان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی». *مجموعه مقالات سمینار بررسی ادبیات انقلاب اسلامی*. تهران. ۳-۵ دی ماه.
- ایمان، محمدتقی. (۱۳۹۱). *فلسفه روش تحقیق در علوم انسانی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بختیاری، حسن. (۱۳۹۰). «آموزش دینی زنان مقدمه تربیت دینی فرزندان: مطالعه موردی زنان شهر تهران». *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*. دوره جدید. شماره ۱۳. صص: ۱۲-۲۶.
- پورعزت، علی اصغر. (۱۳۹۳). *درآمدی بر روش پژوهش علمی- فراگرد تدوین رساله پژوهشی و دفاع از آن*. تهران: میدانچی.
- حجازی، بنفشه. (۱۳۷۴). *ادبیات کودک و نوجوان، ویژگی‌ها و جنبه‌ها*. تهران: روشنگران.
- حریری، نجلا. (۱۳۸۵). *اصول و روش‌های پژوهش کیفی*. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم تحقیقات).
- حسینی‌نثار، حسین. (۱۳۷۹). «انقلاب اسلامی در آینه داستان‌های کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۷». *پایان‌نامه ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- حکیمی، محمود؛ کاموس، مهدی. (۱۳۸۲). *مبانی ادبیات کودکان و نوجوانان*. جلد سوم. تهران: آرون.
- خلجی، حسن. (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر تربیتی قصه‌های قرآنی در تربیت دینی کودکان». *پژوهشنامه تربیتی تبلیغی*. دوره ۱. شماره اول. صص: ۹۷-۱۱۶.
- خواجانه‌نوری، بیژن؛ زاهدی، سعید. (۱۳۸۴). *جنبش زنان در ایران*. شیراز: مرغ سلیمان.
- رشتچی، مژگان. (۱۳۸۹). «ادبیات داستانی کودکان و نقش آن در رشد تفکر». *مجله تفکر و کودک پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*. سال اول. شماره دوم. صص: ۳-۳۷.
- رنجبر، هادی؛ حق دوست، علی اکبر؛ صلصالی، مهوش؛ خوشدل، علیرضا؛ سلیمانی، محمدعلی؛ بهرامی، نیسیم. (۱۳۹۱). «نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی: راهنمایی برای شروع». *علوم پیرا پزشکی و بهداشت نظامی*. دوره ۱۰. شماره ۳۹. صص: ۲۳۸-۲۵۰.
- سیگر، لیندا. (۱۳۷۴). *خلق شخصیت‌های ماندگار*. ترجمه عباس اکبری. تهران: مرکز گسترش سینمای تجربی.

علی پور، محمدعلی. (۱۳۷۹). *آشنایی با ادبیات کودکان*. تهران: تیرگان.

فرودی، مریم؛ حجازی، رضوان (۱۳۹۹). «ارائه الگوی مفهومی مدیریت سود مبتنی بر روش نظریه داده بنیاد چندوجهی»، *پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی*، سال ۱۲، شماره ۴۸، صص ۹۵-۱۲۰.

محسنی، رضاعلی. (۱۳۸۹). «تحلیل جامعه شناختی امنیت اجتماعی و نقش آن در کاهش جرم و آسیب های اجتماعی». *نظم و امنیت انتظامی*. شماره ۴. سال دوم. زمستان ۱۳۸۸. صص: ۱-۲۵.

محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۹۵). *روش تحقیق کیفی در مکاتبات تفسیری*. تهران: اطلاعات.

محمدپور، احمد. (۱۳۹۰). *روش تحقیق کیفی، ضد روش ۲، مراحل و رویه های علمی در روش شناسی کیفی*. جلد دوم. تهران: انتشارات جامعه شناسان.

محمدی، مهدی؛ فریدون، آزاده؛ باب الحوائجی، فهیمه. (۱۳۸۹). «نقش ادبیات در شکل گیری شخصیت کودکان و نوجوانان با تأکید بر گرایش های دینی و اخلاقی». *تربیت اسلامی*. سال ۵. شماره ۱۰. صص: ۱۰۱-۱۲۱.

منوریان، عباس؛ پیوسته، اکبر؛ واعظی، سیدکمال؛ خوش چهره، محمد. (۱۳۹۶). «طراحی مدل به کارگیری نخبگان علمی در محیط های دانشگاهی کشور (مطالعه موردی اساتید دانشگاه تهران)». *مدیریت دولتی دانشگاه تهران*. دوره ۹. شماره ۳. صص: ۴۶۳-۴۸۸.

میری کرمانشاهی، مهرانگیز. (۱۳۸۲). «سیر موضوعی ترجمه در کتاب های داستانی کودکان و نوجوانان سال های ۱۳۷۱-۱۳۸۰». *پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی*. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

نصر، محمدعلی؛ خواجهی، شکراله؛ عباسیان، عزت اله؛ آقایی، محمد علی. (۱۳۹۸). «طراحی چارچوب کنترل کیفیت برای مؤسسات حسابرسی و نهاد ناظر در ایران به روش نظریه داده بنیاد چند وجهی». *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*. شماره ۳۰. سال ۸. صص: ۱۴۹-۱۷۴.

References

- Afshani, A., Rouhani, A., Naimi, N (2018). «Dagh-deed profiles, a qualitative study of the representation of loss among Yazdi-dagh-deed women», *Socio-Cultural Studies Development Quarterly*, Volume 8, Number 2, pp. 9-34. [In Persian].
- Afshari, L; Bagheri, A (2012). «Narrative reading in ethics: a method in teaching medical ethics concepts», *Iranian Journal of Medical Ethics and History*, year 5, number 5, pp. 10-18. [In Persian].
- Aldiabat, K. M., & Navenc, L. (2018). Data saturation: The mysterious step in grounded theory method. *The Qualitative Report*, 23(1), 245-261.
- Alipour, M. A (2000). *Familiarity with children's literature*, Tehran, Tirgan. [In Persian]
- Amiri, F (1994). «How the growth and development of children's literature after the victory of the Islamic Revolution», a collection of papers of the Islamic Revolution Literature Review Seminar, Tehran, January 3-5. [In Persian].
- Bakhtiari, H (2012). «Religious education of women, an introduction to the religious education of children: a case study of women in Tehran», *Journal of Research in Islamic Education and Training*, New Period, No. 13, pp. 12-26. [In Persian].

- Bandura, A. (1992). *Human agency in social cognitive theory*, New York: W.H. Freeman.
- Creswell, J. W. (2005). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (2nd edition), Boston: Pearson Publication.
- Erickson, M (2012). *Tale therapy*, translated by Mehdi Karache-Daghi, Tehran: Circle. [In Persian]
- Eskandari, H., Kiani, J (2006). «The effect of stories on increasing students' philosophizing and questioning skills», *Curriculum Studies Quarterly*, second year, number 7, pp. 20-26. [In Persian].
- Farudi, M., Hijazi, R (2019). «Presentation of the conceptual model of profit management based on multifaceted foundation data theory method», *financial accounting and auditing research*, year 12, number 48, pp. 120-95. [In Persian]
- Given, L. M. (2015). *100 questions (and answers) about qualitative research*. SAGE.
- Hakimi, M & Kamos, M (2012). *Basics of literature for children and teenagers*, third volume, Tehran: Aron. [In Persian]
- Hariri, N (2015). *Principles and methods of qualitative research*, first edition, Tehran: Islamic Azad University (Research Sciences Unit). [In Persian]
- Hijazi, B (1995). *Literature for children and teenagers, characteristics and aspects*, Tehran: Roshangan. [In Persian]
- HosseiniNisar, H (2000). «Islamic revolution in the mirror of children's and teenagers' stories from 1357 to 1377», master's thesis in the field of library and information sciences, Tehran: Islamic Azad University, Department of Science and Research. [In Persian].
- Iman, M. T (2011). *Philosophy of Research Methodology in Human Sciences*, First Edition, Qom: Hozah and University Research Center. [In Persian]
- Khaje-Noori, B & Zahedi, S (2004). *Women's Movement in Iran*, Shiraz: Margh Suleiman. [In Persian]
- Khaji, H (2012). «Investigating the educational effect of Quranic stories on children's religious education», *Tablighi Educational Research Journal*, Volume 1, Number 1, pp. 116-97. [In Persian].
- Manourian, A., Continuously, A., Vaezi, K; Khoshchehreh, M (2016). «Designing a model for employing scientific elites in the academic environments of the country (a case study of Tehran University professors)», *Journal of Public Administration of Tehran University*, Volume 9, Number 3, pp. 463-488. [In Persian].
- Miri Kermanshahi, M (2004). «Thematic course of translation in children's and teenagers' fiction books of 1371-1380», *Journal Master's Thesis in Library and Information Sciences*, Tehran: Islamic Azad University, Science and Research Department. [In Persian].
- Mohammadi, M., Fereydon, A., Bab al-Hawaeji, F (2009). «The role of literature in the formation of the personality of children and adolescents with an emphasis on religious and moral tendencies», *two scientific quarterly. Journals of Islamic education*, year 5, number 10, pp. 101-121. [In Persian].
- Mohammadpour, A (2011). *Qualitative research method, anti-method 2, steps and scientific procedures in qualitative methodology*, second volume, Tehran: Sociologists. [In Persian]
- Mohseni, R (2011). «Sociological analysis of social security and its role in reducing crime and social harm», *Quarterly Journal of Order and Security*, No. 4, second year, winter 2018, pp. 1-25. [In Persian].
- Nasr, M., Khajovi, S., Abbasian, E (2018). «Designing a quality control framework for audit

institutions and supervisory bodies in Iran using multi-faceted foundation data theory» Journal of Management Accounting and Audit Knowledge, No. 30, Year 8. [In Persian].

Otuya, R., Kibas, P., & Otuya, J. (2013). A proposed approach for teaching entrepreneurship education in Kenya. *J commitment*, 4(8): 204-209.

Pourezat, A (2014). An introduction to the method of scientific research - the process of compiling a research thesis and defending it, Tehran: Midanchi. [In Persian]

Ranjbar, H., Haq Doust, A., Salasali, M; Khoshdel, A; Soleimani, M; Bahrami, N (2011). «Sampling in Qualitative Research: A Guide to Getting Started», Journal of the University of Medical Sciences of the Islamic Republic of Iran Army, Volume 10, Number 3, Series 39, pp. 238-250. [In Persian].

Rashtchi, M (2010). «Children's fiction and its role in the development of thinking», Journal of Thinking and Children of Humanities and Cultural Studies Research Institute, first year, second issue, pp.37-37. [In Persian].

Seeger, L (1995). Creation of enduring characters, translated by Abbas Akbari, Tehran: Center for the Development of Experimental Cinema. [In Persian]

Strass, A & Corbin, J (2011). Fundamentals of qualitative research techniques and stages of production of grounded theory, translated by Ebrahim Afshar, second edition, Tehran: Nei. [In Persian]

Strauss, A. and Corbin, J. (1990). Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Strauss, Anselm L. & Corbin, Juliet (1998). Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory, 2nd Ed., Sage.